

Prosjektnotat nr. 4-2014

Torvald Tangeland

Norske husholdningers økonomiske situasjon og betalingsproblemer i 2013

SIFO-survey 2005 - 2013

SIFO

© SIFO 2014
Prosjektnotat nr. 4 – 2014

STATENS INSTITUTT FOR FORBRUKSFORSKNING
Sandakerveien 24 C, Bygg B
Postboks 4682 Nydalen
0405 Oslo
www.sifo.no

Det må ikke kopieres fra denne rapporten i strid med åndsverksloven. Rapporter lagt ut på Internett, er lagt ut kun for lesing på skjerm og utskrift til eget bruk. Enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring utover dette må avtales med SIFO. Utnyttelse i strid med lov eller avtale, medfører erstatningsansvar.

Tittel Norske husholdningers økonomiske situasjon og betalingsproblemer i 2013	Antall sider 35	Dato 28.01.2014
Forfatter(e) Torvald Tangeland	Prosjektnummer 11200445	Faglig ansvarlig sign.
Oppdragsgiver Statens institutt for forbruksforskning (SIFO) og BLD		
Sammendrag Målsettingen med dette notatet er å belyse den finansielle risikosituasjonen for norske husholdninger i 2013. Videre søker den å kartlegge hvordan husholdningene finansierer sitt forbruk og i hvilken grad dette påvirker risikoen for å få betalingsproblemer. Det statistiske grunnlaget for notatet er SIFO-surveyene gjennomført i perioden 2005 – 2013.		
Stikkord Betalingsproblemer, forbrukslån, kredittkortgjeld, finansiering av forbruk		

Norske husholdningers økonomiske situasjon og betalingsproblemer i 2013

SIFO-survey 2005-2013

av

Torvald Tangeland

2014

STATENS INSTITUTT FOR FORBRUKSFORSKNING
postboks 4682 Nydalen, 0405 Oslo

Forord

Dette notatet tar utgangspunkt i SIFO-surveyen 2013 og sammenligner funnene med resultatene fra tidligere SIFO-surveys gjennomført i perioden 2005 – 2011. Målsetningen med SIFO-surveyen er å få økt innsikt i forbrukernes situasjon, med vekt på hvordan forbrukerne orienterer seg og gjør sine valg i markedene. Undersøkelsen består en gruppe spørsmål som er mer eller mindre faste og en gruppe spørsmål som varierer fra år til år. I 2013 var SIFO-surveyen delt opp i tre web-undersøkelser. Datainnsamlingen ble gjennomført i løpet av april 2013. Det var TNS Gallup som sto for datainnsamlingen på vegne av SIFO. Respondentene er i alderen 18 – 80 år.

I del I var det spørsmål knyttet til mat, klær, sko og kosmetikk og ble besvart av 1063 respondenter. I del II var det spørsmål knyttet til telefonsalg, halloween, håndverkstjenester, internettportaler, økonomisk rådgivning i bank, bytte av tjenester, mobiltelefoni, nettbrett og elektroniske billetter. Totalt ble del II besvart av 1012 respondenter. Spørsmålene i del III var knyttet til den økonomiske situasjon til husholdningene, lån og pensjon og ble besvart av 2004 respondenter. Denne rapporten omhandler husholdningenes økonomiske situasjon og er således basert på den tredje undersøkelsen. Datamaterialet er vektet etter utdanning, alder, kjønn og bosted for å sikre at resultatene skal være mest mulig landsrepresentative for befolkningen i Norge anno 2013. Notatet er basert på hurtigstatistikk, og er en enkel dokumentasjon.

Torvald Tangeland (PhD)

Oslo, januar 2014

Statens institutt for forbruksforskning (SIFO)

Innhold

Forord.....	5
Innhold	7
Sammendrag.....	9
1 Innledning	11
1.1 Oppbygning av rapporten.....	11
1.2 Husholdningenes økonomiske rammebetingelser	11
2 Metode	17
3 Analyse	19
3.1 Generelle trekk ved husholdningens økonomi	19
3.1.1 Endringer i husholdets inntekt.....	19
3.1.2 Endring i husholdets utgifter	21
3.2 Lån og kreditt	21
3.2.1 Utbredelse av ulike typer lån.....	21
3.2.2 Finansiering.....	22
3.2.3 Bekymring knyttet til lån og kreditt	23
3.2.4 Ordinære forbrukslån og kredittkortgjeld	24
4 Tilbakevendende betalingsproblemer	29
4.1 Anslag for betalingsproblemer	29
4.2 Egenrapporterte årsaker til betalingsproblemer	30
4.3 Hvordan løses betalingsproblemene?.....	32
5 Konklusjon.....	33
Litteratur.....	35

Sammendrag

Målsettingen med dette notatet er å belyse den finansielle risikosituasjonen for norske husholdninger i 2013. Videre søker den å kartlegge hvordan husholdningene finansierer sitt forbruk og i hvilken grad dette påvirker risikoen for å få betalingsproblemer. Det statistiske grunnlaget for notatet er SIFO-surveyene gjennomført i perioden 2005 – 2013.

De økonomiske rammebetingelsene for norske husholdninger har endret seg betydelig de siste årene. Finanskrisen skapte en uro i norsk økonomi rundt 2009 hvor arbeidsledigheten steg svakt. De siste årene har ledigheten sunket igjen og ser ut til å stabilisere seg på under 3 prosent. Finanskrisen med etterfølgende realøkonomiske virkninger gjør at situasjonen fremover er noe mindre oversiktlig. Samtidig rammet ikke krisen Norge så hardt som land vi kan sammenlikne oss med. Ser man bort fra høsten 2008 og våren 2009 har boligprisene steget kraftig sammenlignet med lønnsutviklingen og den generelle prisutviklingen i Norge de siste tiårene. Gjeldsbyrden i husholdningene er relativt høy og økende. En rekke husholdninger har høy belåning i forhold til verdigrunnet. Det gjør disse husholdningene risikoutsatte, og dersom arbeidsledigheten stiger og boligprisene synker i tiden framover, vil trolig flere husholdninger på sikt kunne få betalingsproblemer.

Flertallet av husholdningene opplever at deres inntekter og utgifter har holdt seg stabile sammenlignet med foregående år. Et stort flertall av husholdningene har ett eller flere lån. Boliglån er den vanligste typen og for de fleste husholdningene er boliglånet også den største gjeldsposten.

Lån og kreditt kan brukes til å finansiere ulike produkter. Gjennomgangen av 2013 undersøkelsen tyder på at kjøp og oppussing av bolig/hytte hovedsakelig finansieres gjennom boliglån og rammelån. Bilkjøp blir finansiert med billån, rammelån og boliglån. Kredittkortgjeld stammer hovedsakelig fra kjøp av forbruksvarer og feriereiser. En rekke typer lån; rammelån, kredittkort, overtrekk og seniorlån, blir brukt som *ekstra «buffer» i tilfelle uforutsette utgifter.*

Husholdningenes bekymringer knyttet til lån og kreditt henger i stor grad sammen med antall lån de har og hvorvidt de har pådratt seg forbrukslån og kredittkortgjeld. I perioden 2007 – 2011 var det en oppgang i andelen husholdninger som oppga å ha forbrukslån, fra 12 til 20 prosent. Fra 2012 til 2013 var det en nedgang i andelen personer som oppga å ha forbrukslån, fra 14 til 7 prosent. I perioden 2007 – 2013 har andelen husholdninger som har brukt kredittkort økt fra 41 til 70 prosent. Det har også vært en økning i andelen som har pådratt seg kredittkortgjeld i denne perioden fra 21 til 26 prosent.

Andelen husstander med selvrapporterte betalingsproblemer var i perioden 2005 – 2008 på et relativt lavt nivå, 3,6 – 4,5 prosent. Etter finanskrisen økte andelen til 5,3 prosent i 2009 og 7,5 prosent i 2011. De to siste årene har andelen sunket til henholdsvis 6 og 5,3 prosent i 2012 og 2013.

1 Innledning

Denne rapporten belyser den finansielle risikosituasjonen for norske husholdninger i 2013. Hensikten er for det første å kartlegge hvordan husholdningene finansierer sitt forbruk og for det andre i hvilken grad dette påvirker risikoen for å få betalingsproblemer. Utviklingstrekk i perioden 2005 til 2013 blir kort diskutert.

1.1 Oppbygning av rapporten

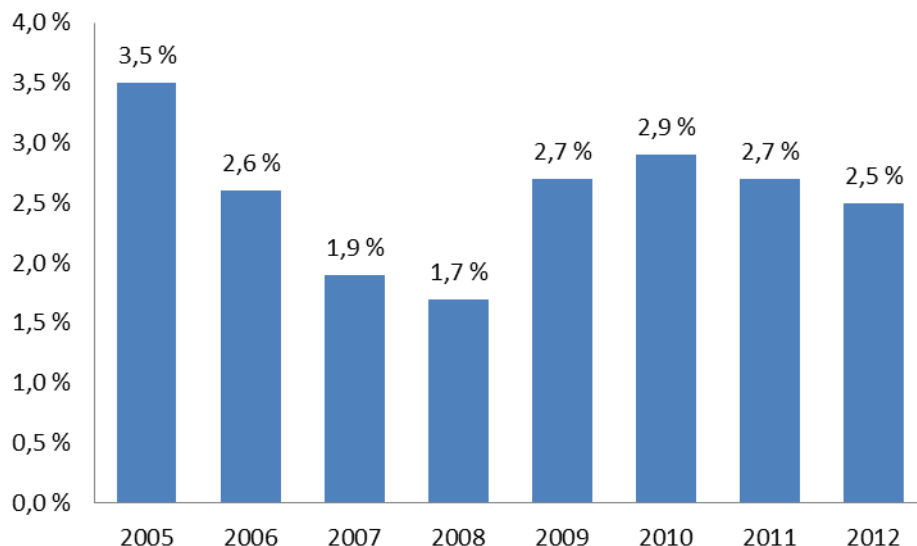
Rapporten er bygget opp på samme måte som tidligere års beskrivelse av husholdningenes økonomiske situasjon (se Lavik, 2013; Lavik & Tufte, 2011; Poppe, 2006; Tufte, 2007, 2009). Målsettingen er å gi en kort situasjonsrapport over ulike potensielle risikofaktorer i husholdningene. Notatet er en kommentert tabellsamling over risikofaktorer.

I første del behandles *generelle indikatorer på husholdningenes økonomiske situasjon*: om husholdningen har hatt en merkbar økning i kostnader eller merkbar reduksjon i inntekt. Deretter blir lån og kreditt blant husholdningene undersøkt. Et hovedfokus vil være mot *kredittfinansiert forbruk* i husholdningene. Dette gjelder både besittelse av ordinære forbrukslån og bruk av kredittkort. Vedrørende kredittkort er det spesielt interessant å se på om forbrukerne nedbetaler hele kredittkortgjelden ved forfall eller nedbetaler den i avdrag og således på drar seg kredittkortgjeld.

SIFO har i over tjue år målt omfanget av *betalingsproblemer* i norske husholdninger. Kapittel 3.4 i dette notatet er viet analyser av denne indikatoren. Hovedhensikten er å undersøke potensielle sammenhenger mellom tilbakevendende betalingsproblemer og andre risikofaktorer som er rapportert i dette notatet.

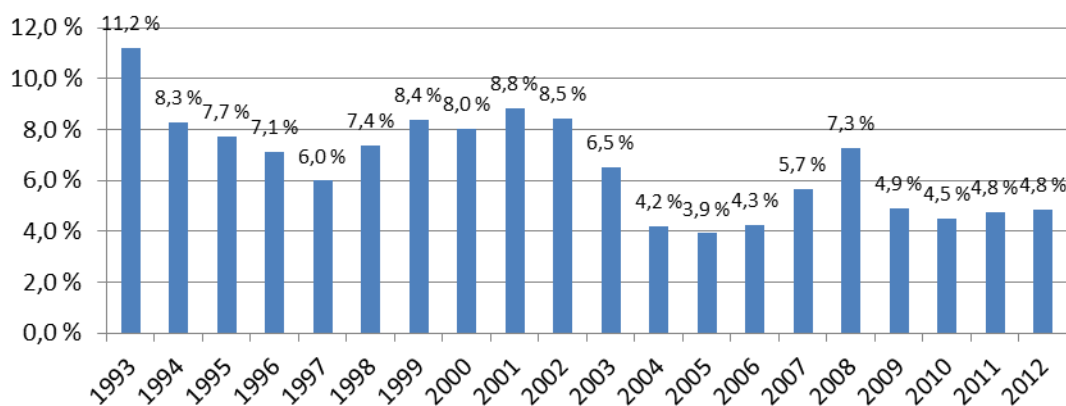
1.2 Husholdningenes økonomiske rammebetingelser

Ifølge statsbudsjettet for 2013 har aktiviteten i norsk økonomi tatt seg opp og er klart høyere enn før finanskrisen, og sysselsettingen har økt. Veksten i fastlandsøkonomien var på 3,7 % i 2012. For 2013 anslås den til å være på 2,9 %. Kort oppsummert, aktiviteten i norsk økonomi har tatt seg opp etter finanskrisen. Likevel er det noen mørke skyer i horisonten. I følge Finanstilsynet (2013) vil svake statsfinanser i flere land og ny uro i internasjonale finansmarkeder føre til at de økonomiske utsiktene er mer usikre. Både for euroområdet og USA er anslagene for den økonomiske veksten justert ned. Et nytt tilbakeslag ute vil påvirke også norsk økonomi. Arbeidsledighet er en god indikator på den økonomiske tilstanden i et land. Etter finanskrisen i 2008 økte arbeidsledigheten noe, men var fremdeles på et relativt lavt nivå i Norge (figur 1-1) sammenlignet med andre europeiske land. Den negative utviklingen snudde etter 2010. Den gjennomsnittlige arbeidsledigheten sank både i 2011 og 2012. I første kvartal av 2013 var det gjennomsnittlige nivået på helt arbeidsledige på 2,6 % i Norge. Det forventes at rentenivået i Europa og USA vil forbli på et lavt nivå i lang tid. Dette vil bidra til å holde norske renter nede og vil bidra til å opprettholde innenlandsk etterspørsel.

Figur 1-1: Årlig gjennomsnittlig arbeidsledighet i Norge (i prosent av arbeidsstyrken) ¹

Når vi beveger oss over på mikro nivå er det særlig to faktorer som er sentrale for de fleste norske husholdningenes økonomiske soliditet – gjeldsbelastning og boligprisene. I løpet av de seneste årene har de økonomiske rammebetingelsene for de norske husholdningene endret seg dramatisk. Forut for den internasjonale finanskrisen var det en langvarig periode med konjunkturoppgang og undervurdering av risikoen i de finansielle markedene som følge av lave renter (figur 1-2), små tap på investeringer og stor risikovilje.

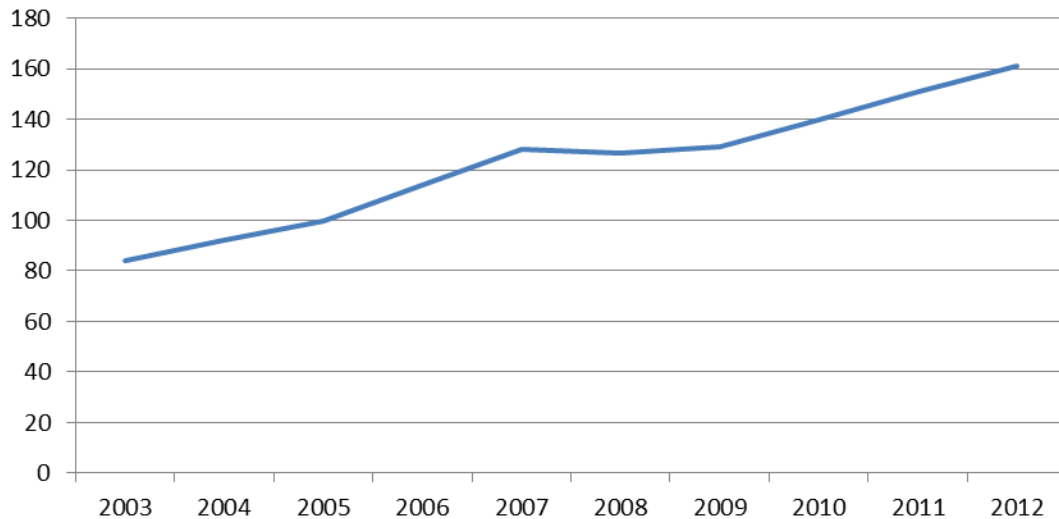

Figur 1-2: Bankenes årlig gjennomsnittlige utlånsrente ²

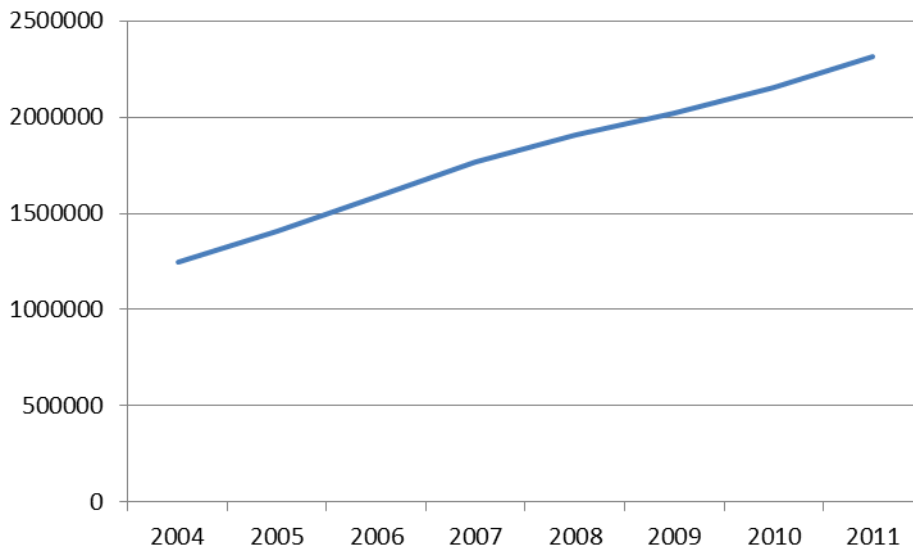
Det lave rentenivået på utlånsrenten fra bankene har vært med på å drive prisene på bolig oppover og å øke gjeldsgraden blant husholdningene. I løpet av de siste ti årene har boligprisene steget kraftig (figur 1-3). Etter et kort tilbakeslag i perioden som fulgte etter den internasjonale finanskrisen, har boligprisveksten i Norge holdt seg høy. Husholdningenes gjeldsvekst er høy og økende (Finanstilsynet, 2013). Det er både den totale mengden gjeld (figur 1-4) og gjeldsbyrden i husholdninger som har steget (figur 1-5). Den høye veksten i boligpriser og husholdningenes gjeld kan utgjøre en risiko for den finansielle stabiliteten.

¹ Tabell: 09427: Registrerte arbeidsledige 15-74 år, etter kjønn (B) <http://www.ssb.no/tabell/09427> [lesedato: 04.06.2013]

² Tabell: 08175: Bankenes årlige utlåns- og innskuddsrenter (prosent) <http://www.ssb.no/tabell/08175> [lesedato: 04.06.2013]

Figur 1-3: Boligprisindeksen (2005 = 100)³

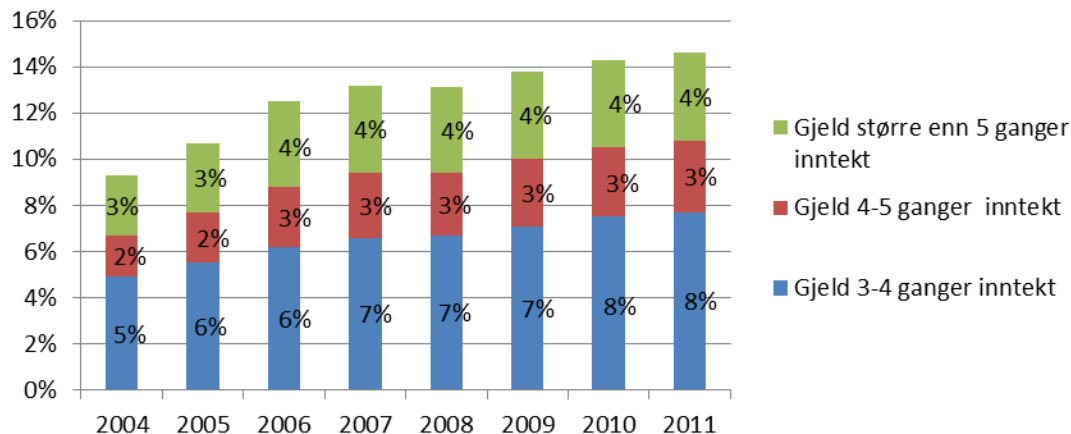

Figur 1-4: Gjennomsnittlig gjeld for norske husholdninger (Studenthusholdninger er utelatt) i perioden 2004 - 2011⁴

Gjeldsbelastning kan defineres som forholdet mellom husholdningens inntekt og lån. I perioden fra årtusenskiftet frem til den internasjonale finanskrisen i 2008 vokste gjelden til husholdningene raskere enn inntektene. I 2008 var det en stabilitet i utviklingen hvor gjeldsnivået økte i takt med inntektsnivået. I de tre påfølgende årene har igjen gjelden økt raskere enn inntektene, se figur 1.5. I 2004 var det 9 % av husholdningen som hadde mer enn 3 ganger så mye gjeld enn inntekt. Denne andelen økte til 15 % i 2011. Denne andelen var klart høyest i de yngste aldersgruppene. Boliglånsundersøkelsen for 2012 viser at andelen boliglån med høy belåningsgrad øker (Finanstilsynet, 2012).

³ Tabell: 07230: Boligprisindeksen, etter boligtype og region (2005=100) <http://www.ssb.no/tabell/07230> [lesedato: 04.06.2013]

⁴ Tabell: 06857: Formuesrekneskap for hushald <http://www.ssb.no/tabell/06857> [lesedato: 04.06.2013]

Figur 1-5: Andel husholdninger med en gjeld større enn tre ganger samlet inntekt i perioden 2004 – 2011⁵

Finanstilsynet justerte i desember 2011 retningslinjer for forsvarlig utlånspraksis for lån til boligformål. Her anbefales det at boliglån normalt ikke må overstige 85 prosent av boligens markedsverdi. For rammekredittlån med pant i bolig anbefales det en maksimal grense på 70 prosent av markedsverdien. I 2012 hadde 17 prosent av de rapporterte nedbetalingslånene en belåningsgrad på over 85 prosent. Til sammenligning viste funnene fra 2011 og 2010 undersøkelsene henholdsvis at 22 og 21 prosent av lånene hadde en belåningsgrad høyere enn 90 prosent (som var Finanstilsynets øvre grensen i deres retningslinjer frem til desember 2011). Det er blant de yngre låntagerne at lån utover Finanstilsynets anbefalt maks grense har økt mest. I 2012 hadde 43 prosent av dem som var i aldersgruppen under 35 år en belåningsgrad på over 85 prosent av boligens markedsverdi. Det har vært en reduksjon i andelen av lån som overstiger finansstilsynets anbefalte øvre grense selv om denne har blitt justert ned. Andelen som hadde lån som var større enn boligens verdi var på 6 % i 2012. Det har vært en nedgang i andelen lån som oversteg verdigrunnlaget de siste årene. I 2008 var det 13 prosent av lånene og i 2010 var det 9 prosent. Blant unge var andelen på 19 %. Når det gjelder rammekredittlån, lå 11 prosent av nye lån i 2010 over den da anbefalte grensen på 75 prosent (Finanstilsynets øvre grensen i deres retningslinjer frem til desember 2011). I 2012 var det 13 prosent som hadde en rammekreditt som oversteg 70 prosent av boligens verdi.

En stor del av gjelden til norske husstander er knyttet til finansiering av boligkjøp. Boligprisene er en viktig faktor for husholdningenes økonomiske soliditet. Under gjeldskrisen på slutten av 1980-tallet og begynnelsen av 1990-tallet sank boligprisene kraftig, noe som medførte at en rekke husholdninger ikke lenger hadde realsikkerhet for sine lån. Husholdninger som solgte boligen i denne perioden kunne risikere å sitte igjen med et restlån, med en høy rente, etter at boligen var solgt.

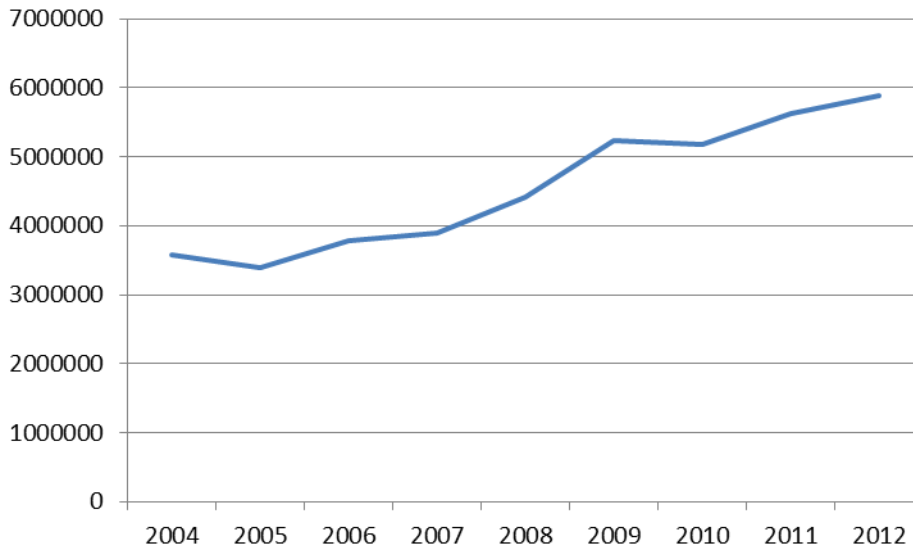
Boligprisene har i løpet av de siste 25 årene vokst dobbelt så raskt som konsumprisindeksen og 20 prosent raskere enn lønningene (Finanstilsynet, 2013). Flere faktorer har vært med på å forsterke denne utviklingen. Norske husstander har hatt en realinntektsvekst, lav rente, større sentralisering og forventinger til videre prisoppgang. Spørsmålet om hvorvidt Norge kan bli rammet av en ny gjeldskrise for husholdningene på linje med, eller kanskje verre enn, den man opplevde for omtrent tjue år siden.

Foreløpig har ikke finanskrisen rammet Norge hardt, men de økonomiske utsiktene framover er usikre. Flere europeiske land er rammet hardt. Hvilke konsekvenser dette vil få for Norge er ennå usikkert, men husholdninger med høy gjeldsbyrde er spesielt utsatt i denne sammenhengen. Beveger vi oss over til å se på inkassostatistikken, rapporterer Finanstilsynet om

⁵ Tabell: 08726: Hushald, etter samla inntekt og storleiken på gjeld (prosent) <http://www.ssb.no/tabell/08726> [lesedato: 05.06.2013]

økning i antallet inkassosaker i perioden 2004 til 2012, figur 1-6. Tap og misbruk knyttet til forbrukslån ser utviklingen det siste året ut til å gå i en uheldig retning. Brutto misligholdte lån utgjorde i følge Finanstilsynet 3,7 prosent av brutto utlån for de norske finansieringsselskapene ved utgangen av 2010, mot 2,9 prosent året før.⁶ Indikatorene overfor peker i samme retning, nemlig at flere husholdninger opplever økonomiske problemer. I følge Lindorff er det særlig i aldergruppen over 60 år andelen med inkassosaker øker mest. Økningen var på 6,8 prosent i løpet av de siste tolv månedene. Til sammenligning var veksten i antallet inkassosaker i aldersgruppen 18 til 30 år på 2,4 prosent⁷.

I kapittel 4 ser vi nærmere på tilbakevendende betalingsproblemer i norske husstander.

Figur 1-6: Antallet innkomne inkassosaker for 2004 til 2012.⁸

Vi kan oppsummere med at husholdningenes økonomiske rammebetingelser har endret seg betydelig de siste årene. Finanskrisen med etterfølgende realøkonomiske virkninger gjør at situasjonen er noe mindre lys og uoversiktlig. Krisen har ikke rammet Norge så hardt som land vi kan sammenlikne oss med. Gjeldsbyrden i husholdningene er relativt høy og en rekke husholdninger har høy belåning i forhold til verdigrunnlaget. Det gjør disse husholdningene risikoutsatte, og dersom arbeidsledigheten stiger og boligprisene synker i tiden framover, vil trolig flere husholdninger på sikt kunne få betalingsproblemer. SSB sine tall tyder på belåningsgraden, lånenivå i forhold til boligverdi, er fallende blant husstandene. Dette er med på å bedre husstandenes økonomiske sikkerhet ved at de kan tåle et større prisfall på boligen samtidig som de kan klare å innfri sine låneforpliktelser.

⁶ Kilde: <http://www.finno.no/011%20Årsberetning/documents/Endeligversjon31297ArsberetInnmat2010.pdf> (lesedato: 14.11.2011)

⁷ Kilde: Lindorffanalyse 4. utgave 2013 <https://www.lindorff.no/Content/35583/Lindorffanalysen%20Utg%204%202013.pdf> (lesedato: 21.01.2014)

⁸Kilde: http://www.finanstilsynet.no/Global/Venstremeny/Pressemeldinger_vedlegg/2013/1_kvartal/Utdrag_av_tallmateriale_innrapportert_fra_selskaper_som_har_bevilling_til_aa_inndrive_forfalte_pengekrav_paa_vegne_av_andre_2_012.pdf?epslanguage=no [lesedato 09.07.2013]

2 Metode

Analysene i dette notatet bygger på data fra SIFO-surveyen som gjennomføres årlig.

I 2013 ble SIFO-surveyen gjennomført med tre web-undersøkelser. Respondentene i utvalgene var i alderen 18 og 80 år.

I den første var det spørsmål knyttet til mat, klær, sko og kosmetikk og ble besvart av 1063. I den andre ble det stilt spørsmål knyttet til telefonsalg, halloween, håndverkstjenester, internettportaler, økonomisk rådgivning i bank, bytte av tjenester, mobiltelefoni, nettbrett og elektroniske billetter (N = 1012). I den tredje, som dette notatet er basert på, ble det stilt spørsmål knyttet til husholdningsøkonomi, lån og pensjon. Del III ble besvart av 2004 respondenter.

Datainnsamlingen ble gjennomført i april 2013 via et web-basert skjema. TNS Gallup sto for datainnsamlingen på vegne av SIFO. Funn fra undersøkelsen blir sammenlignet med tidligere års SIFO-surveys. For mer detaljer knyttet til datainnsamling i de tidligere studiene (se Lavik, 2013; Lavik & Tufte, 2011; Poppe, 2006; Tufte, 2007, 2009). I perioden 2005 – 2009 benyttet SIFO telefonintervjuer (CATI) for å samle inn data, mens i 2011, 2012 og 2013 benyttet SIFO web-baserte spørreundersøkelser. Endring av innsamlingsmetode kan bidra til noe av de forskjeller mellom årene. Datamaterialet er vektet etter utdanning, alder, kjønn og bosted for å sikre at resultatene skal være mest mulig landsrepresentative for befolkningen i Norge på undersøkelsestidspunktet.

I første deler av analysene, som omhandler husholdningenes økonomiske situasjon, er hel-tidsstuderende tatt ut av analysegrunnet på grunn av deres spesielle økonomi. Det samme gjelder hjemmeboende barn som var 18 år og eldre siden de ikke kan forventes å gi pålitelige svar om foreldrenes disposisjoner. Husholdninger med mer enn to millioner NOK i inntekt er også tatt ut av datagrunnet for analysene. Etter at disse respondentene er tatt vekk fra analysene, sitter vi igjen med et utvalg på 1819 respondenter. I andre deler av analysene som blant annet omhandler forbruks- og kredittlån er det kun de med en husholdinntekt på over to millioner NOK tatt ut av datagrunnet for analysene, N = 1997

3 Analyse

Analysen er delt inn i tre deler. I første del er fokuset på husholdningenes opplevelser av endringer knyttet til inntekter og utgifter. I den andre delen er fokuset på lån. I del tre er fokuset på tilbakevendende betalingsproblemer.

3.1 Generelle trekk ved husholdningens økonomi

I dette kapitlet ser vi på generelle trekk ved husholdningenes økonomiske situasjon. Dette gjelder om husholdningen de siste tolv månedene har fått merkbar reduksjon i inntekt, har fått merkbar økning i utgifter eller har tatt opp nye lån.⁹

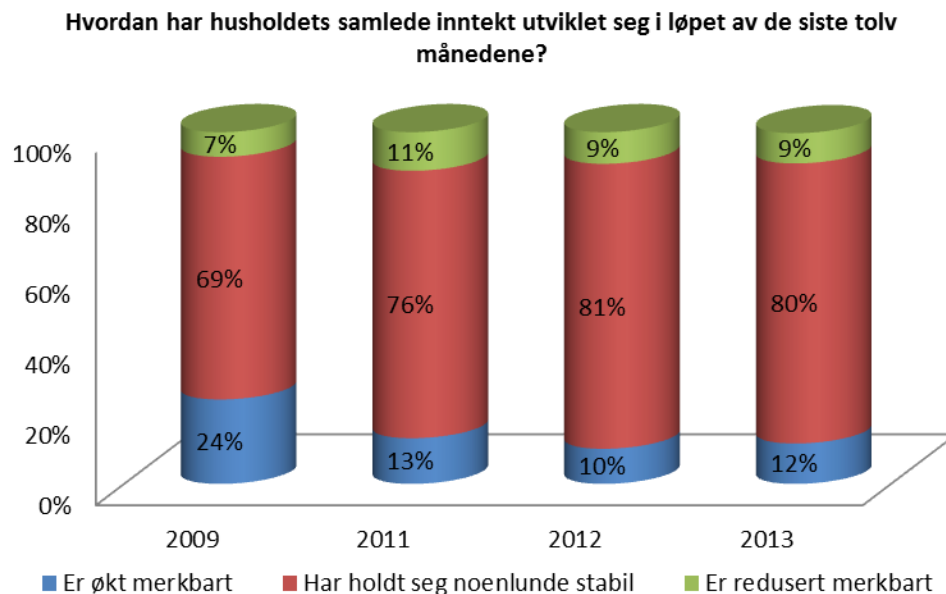
3.1.1 Endringer i husholdets inntekt

Inntektsvekst de siste årene har vært god for de fleste norske husholdninger. I perioden 2000 til 2010 har norske husholdningers medianinntekt økt med 34 prosent, målt i faste priser¹⁰. Likevel er det ikke slik at alle har fått med seg denne utviklingen. En sammenlikning av utviklingen i medianinntekten for ulike befolkningsgrupper viser at langtidssyke, sosialhjelpsmottakere, aleneboende minstepensjonister med uførestønad og langtidsledige hadde en svakere inntektsvekst enn andre.¹¹ Enkelte husholdninger vil også på grunn av arbeidsledighet, sykdom eller andre forhold ha opplevd en markert reduksjon i husholdningsinntekten. Med mindre denne nedgangen er forbigående og husholdningen kan tære på reserver, må en slik inntektsreduksjon normalt lede til tilpasninger på utgiftssiden. I den grad husholdningen ikke mestrer denne tilpasningen representerer inntektsreduksjon en risikofaktor for at husholdningene skal få betalingsproblemer.

⁹ I dette kapitlet er hjemmeboende barn 18 år og eldre, studenter og de som har over 2 millioner i inntekt ekskludert.

¹⁰ <http://www.ssb.no/inntekt/> [lesedato:12.11.2012]

¹¹ <http://www.ssb.no/emner/05/01/inntind/> (oppslag 29.04.2009).

Figur 3-1: Utvikling av husholdets inntekt. 2009: N=789, 2011: N=956, 2012: N=1831, 2013: N = 1796 (Vet ikke ekskl.)¹²

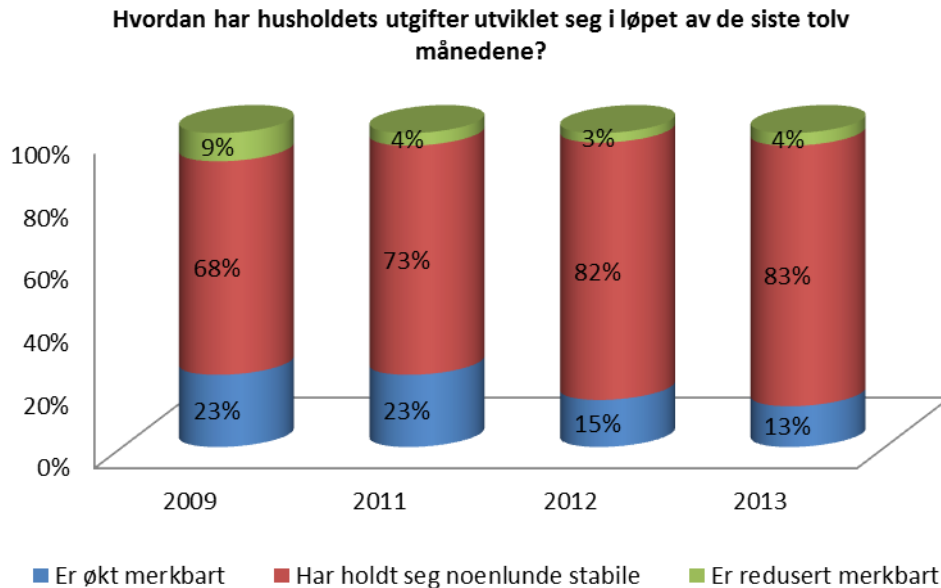
Et klart flertall opplevde at deres inntekt var noenlunde stabil (79,6 %) i 2013 målingen, figur 3-1. Dette er på samme nivå som i 2012 hvor det var en større andel som har stabil inntekt enn de tidligere årene. Fra 2012 til 2013 var det ingen signifikante endringer.

¹² Sig for hhv 2009 til 2011, og 2011 til 2012. T-test

	2009-2011	2011-2012	2012-2013	2009-2013
Økt merkbart	p<.001	p<.05	ikke sig	p<.001
Holdt seg noenlunde stabil	p<.01	p<.05	ikke sig	p<.001
Redusert merkbart	p<.05	ikke sig	ikke sig	ikke sig

3.1.2 Endring i husholdets utgifter

Et stort flertall opplever at utgiftene deres har holdt seg noen lunde stabile i løpet av de siste tolv månedene (83,0 %), figur 3-2. Fra 2012 til 2013 har det ikke vært signifikante endringer i de opplevde utgiftene.

Figur 3-2: Utvikling av utgifter siste tolv måneder, i 2009, 2011 og 2012. Prosent. 2009: N=789, 2011: N=1046, 2012: N=1837, 2013: N = 1715. (Vet ikke ekskl.)¹³

3.2 Lån og kreditt

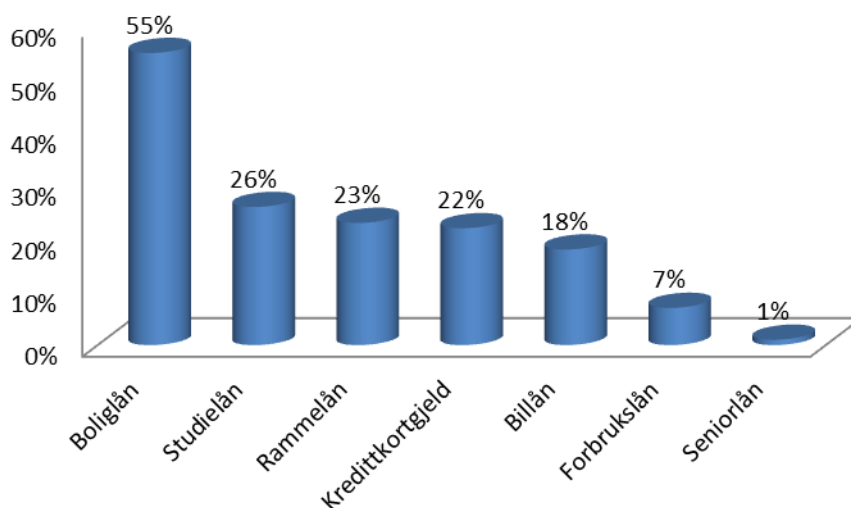
Forbruk og kreditt er nært forbundet siden kreditt ofte er med på å finansiere forbrukernes kjøp av varer og tjenester. Kreditt spiller på denne måten en vesentlig rolle for den samlede velferden og velferdsfordelingen i samfunnet. Ekspansjon og demokratisering av kreditt i det moderne kredittmarkedet innebærer at kreditt kan ha større velferdsmessig betydning enn tidligere. I denne delen av rapporten er de med over to millioner i husholdningsinntekt ekskludert fra analysen.

3.2.1 Utbredelse av ulike typer lån

Det å ha et eller flere lån er normalen for de fleste norske husholdningene i 2013. Blant informantene hadde 86 prosent et eller flere lån på undersøkelsestidspunktet. Boliglån var den vanligste formen for lån etterfulgt av studielån, rammelån, kredittkortgjeld, billån, forbrukslån og seniorlån, figur 3-3.

¹³

	2009-2011	2011-2012	2012-2013	2009-2013
Økt merkbart	Ikke sig	p<.001	Ikke sig	p<.001
Holdt seg noenlunde stabil	p<.05 t-test	p<.001	Ikke sig	p<.001
Redusert merkbart	p<.001	Ikke sig	Ikke sig	p<.001

Figur 3-3: Prosentandeler med ulike lån. 2013

Boliglån var også det største lånposten som husstandene hadde etterfulgt av rammelån blant dem som har oppgitt selve lånene, tabell 3-1.

Tabell 3-1: Gjennomsnittlig lån blant dem som har oppgitt selve lånene. Vet ikke er ekskludert. 2013

	Boliglån	Studielån	Rammelån	Kredittkortlån	Billån	Forbrukslån	Seniorlån
Gjennomsnitts lån	1 519 880	181 940	1 057 160	30 810	169 550	106 800	524 170
N	916	479	302	379	294	110	10

I 2013 var det en nedgang i andelen som oppga å boliglån (55 %) sammenlignet med de foregående målingene hvor andelen var på 66 % - 70 %. En forklaring på denne nedgangen var at i 2013 var det første året hvor utbredelsen av rammelån var inkludert i SIFO surveyen. I perioden 2007 – 2013 har andelen med billån sunket fra 25 % til 18 %. En forklaring på dette er at bilkjøp i 2013 i stor grad blir finansiert via boliglån og rammelån, se tabell 3-3.

Tabell 3-2: Utbredelsen av ulike typer lån i 2007, 2009, 2012 og 2013.

	Boliglån	Studielån	Rammelån	Kredittkortgjeld	Billån	Forbrukslån	Seniorlån
2007	66 %	28 %			25 %	12 %	
2009	66 %	36 %		23 %	24 %	12 %	
2012	70 %	23 %		24 %	19 %	13 %	
2013	55 %	26 %	23 %	22 %	18 %	7 %	1 %

3.2.2 Finansiering

Lån og kreditt kan være med på å finansiere en rekke ulike investeringer og forbruk, tabell 3-3. Blant informantene ble boliglån primært brukt til å finansiere kjøp av bolig/hytte. Sekundært ble det brukt til å pusse opp bolig/hytte og kjøp av bil. En liten andel nedbetalte annen gjeld med boliglånet. En liten andel brukte boliglånet direkte til å finansiere kjøp av forbruksvarer (møbler, elektriske artikler, klær, bensin, mat, etc) og feriereiser. Rammelån ble hovedsakelig brukt til å finansiere oppussing av bolig/hytte og kjøp av bil. Deretter ble det brukt til å finansiere kjøp av bolig. En femtedel av dem som hadde rammelån brukte det som ekstra «buffer» i tilfelle uforutsette utgifter. Det var vanligere å bruke rammelån enn boliglån til å nedbetale gammel gjeld og kjøp av forbruksvarer og feriereiser. Kredittkortgjeld ble

hovedsakelig brukt til å finansiere forbruksvarer og reiser. En tredjedel av dem med kredittkortgjeld oppga at de brukte det som ekstra buffer. Forbrukslån ble ikke overraskende brukt til å finansiere kjøp av forbruksvarer. Deretter ble det brukt til å dekke utgifter til oppussing av hus/hytte og reiser. Overtrekk ble brukt til å finansiere forbruksvarer. Videre var det vanlig at man brukte denne formen for kreditt som en ekstra buffer. Det er svært få som oppga at de hadde seniorlån (N = 16). Dermed er tallgrunnlaget for å si noe om hva denne typen lån finansierer svært dårlig. Tallene tyder på at denne type lån blir brukt å finansiere alle de undersøkte finansieringsområdene i studien.

Tabell 3-3: Hva blir finansiert med ulike typer lån og kreditt i 2013?

	N	Kjøp av bolig/hytte	Pusse opp bolig/Hytte	Bilkjøp	Reise	Forbruksvarer	Ekstra «buffer» i tilfelle uforutsette utgifter	Nedbetaling av annen gjeld
Boliglån	951	52 %	25 %	23 %	1 %	2 %	4 %	6 %
Rammelån	397	24 %	39 %	39 %	5 %	5 %	20 %	6 %
Kredittkortgjeld	465	0 %	7 %	3 %	49 %	60 %	29 %	2 %
Forbrukslån	121	*	17 %	*	12 %	54 %	*	*
Overtrekk	105	1 %	2 %	1 %	5 %	54 %	37 %	3 %
Seniorlån	15	13 %	27 %	23 %	21 %	16 %	17 %	15 %

* = ikke blitt spurt om

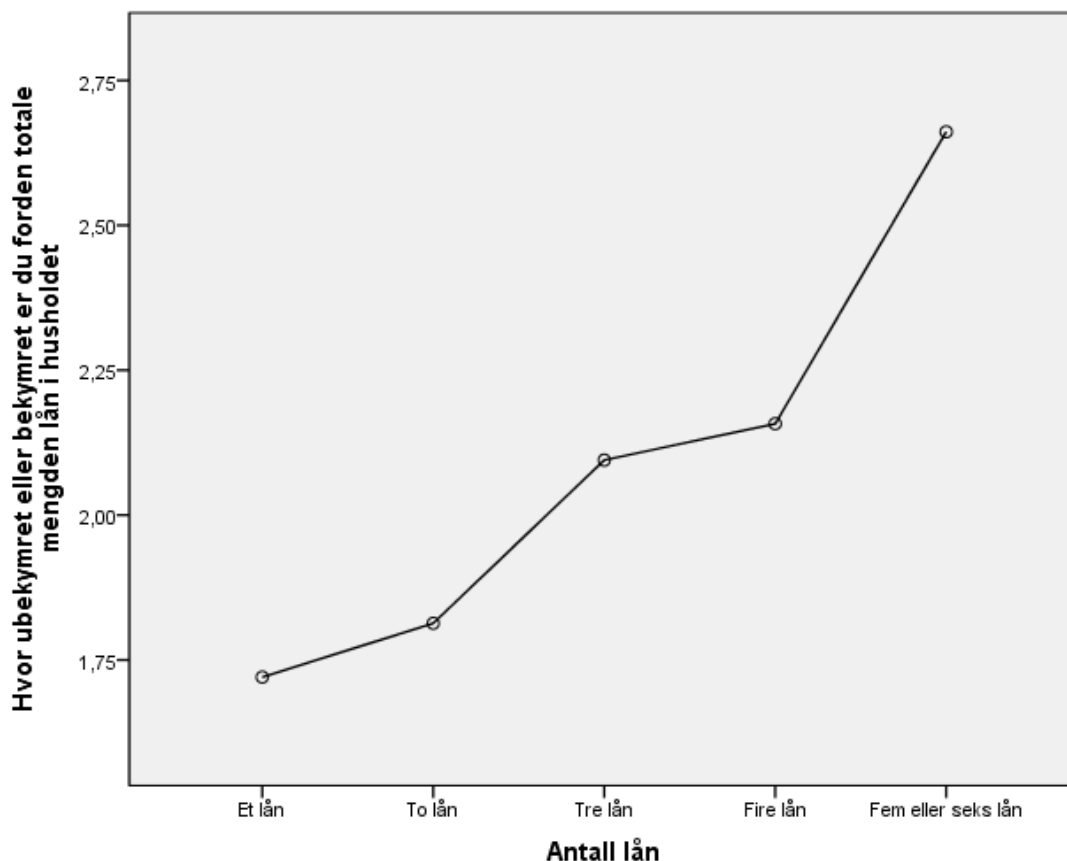
3.2.3 Bekymring knyttet til lån og kreditt

Når vi spør etter grad av bekymring for de ulike lånene, er det størrelsen på kredittkortgjeld og forbrukslån som man er mest bekymret for, tabell 3-4. Dette er usikret gjeld, og kan beskrives som den farlige gjelden. Som vist over er dette også gjeld som blir brukt til å finansiere hovedsakelig forbruksvarer og feriereiser.

Tabell 3-4: Hvor ubekymret eller bekymret er du for... (Prosent blant dem som har ulike lån). Tall fra 2013 SIFO surveyen

	N	Svært ubekymret 1	2	3	4	Svært bekymret 5
.. den totale mengden lån i husholdet	1627	48 %	28 %	18 %	5 %	2 %
.. forbrukslånets størrelse	129	39 %	26 %	23 %	7 %	5 %
.. kredittkortlånets størrelse	425	44 %	22 %	20 %	8 %	6 %
.. studielånets størrelse	523	40 %	29 %	18 %	12 %	2 %
.. boliglånets størrelse	1020	46 %	31 %	18 %	4 %	1 %
.. rammelånets størrelse	371	53 %	30 %	14 %	3 %	0 %
.. billånets størrelse	345	56 %	27 %	13 %	3 %	1 %
.. størrelsen av overtrekket på lønnskontoen	115	72 %	17 %	9 %		2 %
.. seniorlånets størrelse	12	50 %	6 %	26 %	7 %	10 %

Hvor bekymret informantene var for den totale mengden med lån økte med antall lån de hadde, figur 3-4. En mulig forklaring på dette fenomenet er at desto flere lån man har desto mindre oversiktlig blir økonomien. Videre blir det vanligere at man har forbrukslån og kredittkortgjeld desto flere lån man har, tabell 3-5. Dette er usikker gjeld som ofte er dyr. Videre har Poppe og Lavik (2013) viste at det forbrukslån og kredittkortgjeld brukes til å nedbetale gammel gjeld, slik at man kommer inn i en negativ spiral.

Figur 3-1: Hvor bekymret er du for den totale mengde lån etter antall lån? Skala fra 1 til 5, hvor 1 = Svært ubekymret og 5 = Svært bekymret. Gjennomsnitt (Blant dem som har lån). $F_{4, 1609} = 13,774$; $p = 0,000$. Tall fra 2013

Tabell 3-5: Antall lån og andel som har forbrukslån og kredittkortgjeld. Tall fra 2013

Antall lån	N	Har forbrukslån	Har kredittkortgjeld
Et lån	688	1,9 %	9,5 %
To lån	628	5,6 %	28,5 %
Tre lån	272	13,6 %	56,6 %
Fire lån	103	28,2 %	75,8 %
Fem eller seks lån	26	69,2 %	100,0 %

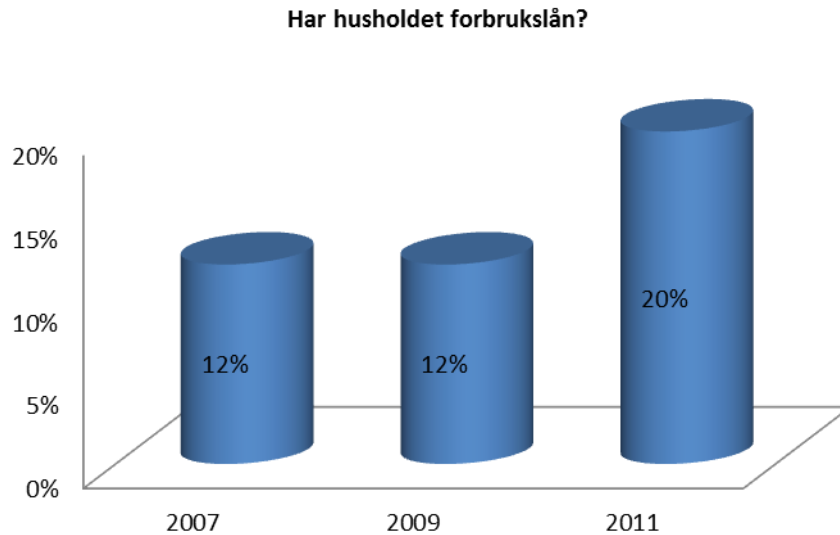
3.2.4 Ordinære forbrukslån og kredittkortgjeld

Det kommer fort moralske overtoner inn i bildet når temaet er forbrukslån. Det snakkes fort om forbruksfest og om å leve over evne. Skillet mellom forbrukslån og annen kreditt er ikke bare en praktisk inndeling etter låneformål, men reflekterer også viktige moralske kategorier, nemlig skillet mellom produktiv og uproduktiv gjeld (jf. Calder, 1999; Tuft, 2005). De senere årene har omfanget av kredittkortbaserte og andre forbrukslån økt betraktelig. I dette kapitlet ser vi nærmere på omfanget av ordinære forbrukslån og kredittkortgjeld

Med ordinære forbrukslån refererer vi usikrede lån, det vil si lån uten pant i hus, bil eller liknende. Denne definisjonen utelukker noen typer lån som går til forbruksformål. Usikrede lån inkluderer ikke lån til bil, båt eller hytte med pant i kjøpsobjektet. Inkludert er heller ikke lån

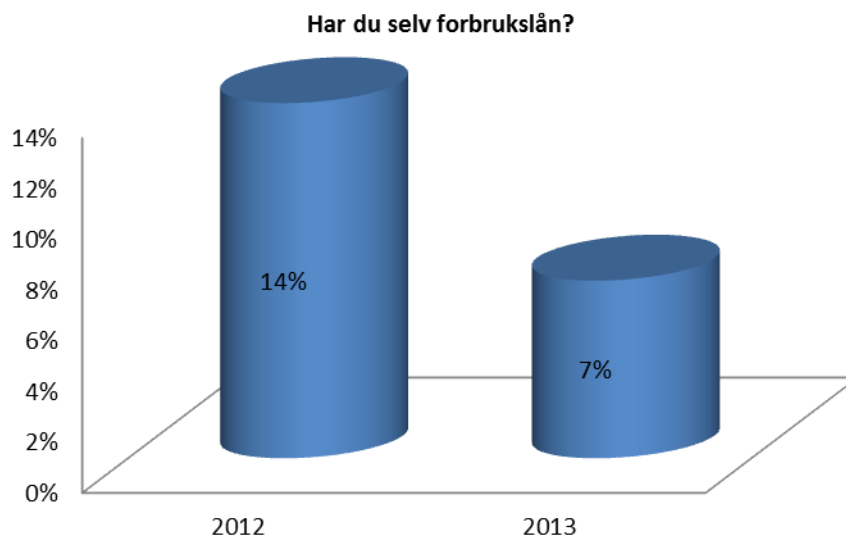
til forbruksformål som er sikret med pant i bolig. Forbrukslån er kanskje den låneformen som mest kan bidra til økte betalingsproblemer.

I 2007 og 2009 oppga 12 prosent at deres husstand hadde forbrukslån, figur 3-5. Dette tyder på at nivået på forbrukslån var stabilt i perioden. I 2011 gikk andelen markant opp til 20 prosent.

Figur 3-2: Har husholdet forbrukslån? Prosentandel. 2007: N=1831, 2009: N=787, 2011: N=967. (Fra 2009 til 2011 Sig $p < .001$ Kjikvadrattest. («Vet ikke» er ekskludert))

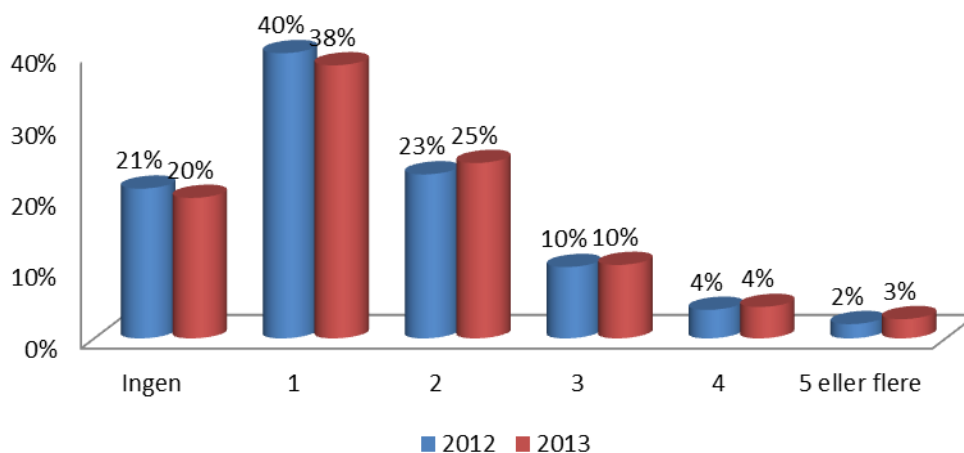
Spørsmålsformuleringen ble i 2012 endret fra å spørre om husstanden hadde forbrukslån til om informanten hadde forbrukslån. Dermed kan vi kun sammenligne 2012 og 2013 direkte. Det var en markant nedgang i andelen som oppga å ha forbrukslån fra 2012 til 2013, figur 3-6.

Figur 3-3: Andel som oppga å ha forbrukslån i 2012 (N = 2127) og 2013 (N = 1721). Fra 2012 til 2013 Sig $p < .001$ Kjikvadrat-test («Vet ikke» er ekskludert)

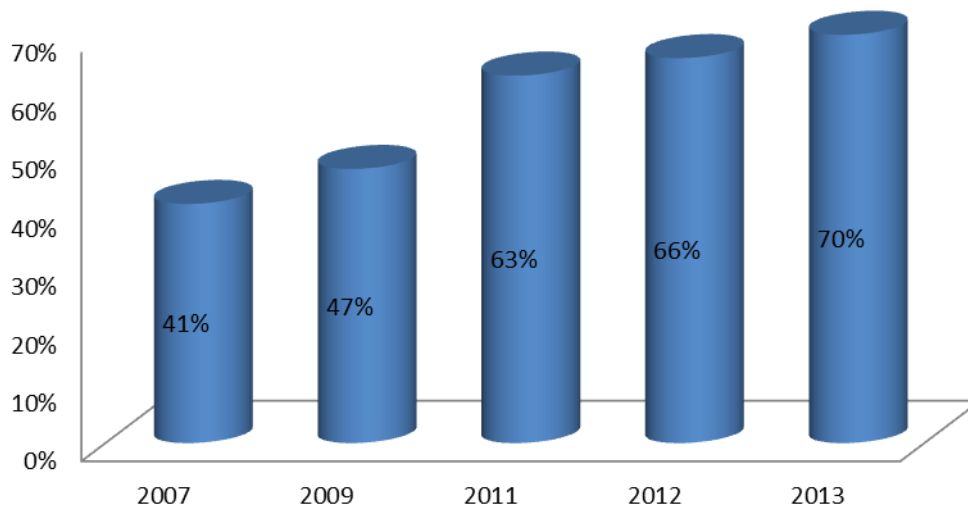
Gjennomsnittlig forbrukslån blant dem som hadde forbrukslån var 104 290 kr i 2013. Medianen var 50 000 kr.

Et sentralt utviklingstrekk i kredittmarkedet de siste tiårene har vært veksten i utbredelsen av kredittkort i husholdningene. Kredittkortene spiller en vesentlig rolle i *demokratiseringen* av kreditt, det vil si at kreditt blir tilgjengelig for alle sosiale lag av befolkningen (Ramsay, Niemi-Kiesiläinen, & Whitford, 2003: 2). Tall fra SIFO-surveyen i både 2012 og 2013 viser at en stor andel av informantene som hadde ett eller flere kredittkort, figur 3-7.

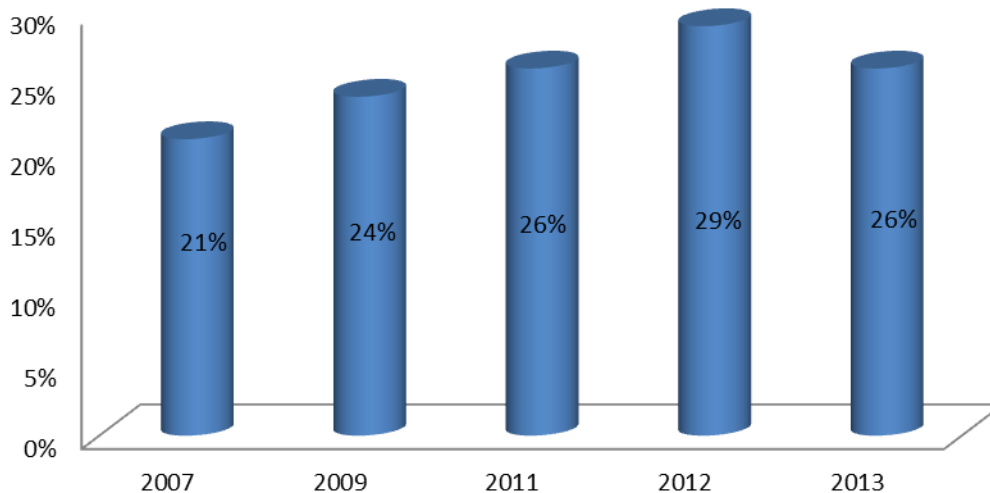
Figur 3-4: Hvor mange kredittkort har du? (Det finnes i dag to hovedtyper av betalingskort: debetkort og kredittkort. Et debetkort er et kort der dine kjøp eller uttak blir belastet kontoen din direkte (f.eks. NOR-kort med VISA). Et kredittkort er et kort som gir betalingsutsettelse). 2012: N = 2144 og 2013: N = 1997

En ting er å være eier av et kredittkort, noe annet er å bruke det aktivt. I SIFO-surveyen kartlegges omfanget av bruken av kredittkort ved å stille spørsmål om vedkommende har kjøpt varer eller tjenester med kredittkort, figur 3-8. I perioden 2007-2011 ble følgende spørsmålsformulering brukt: *Har du i løpet av de siste tolv månedene kjøpt varer eller tjenester med kredittkort slik at regningen kommer neste måned?* I 2012 og 2013 ble spørsmålsformuleringen endret til: *Har du i løpet av de siste tolv månedene kjøpt varer eller tjenester med kredittkort?* Spørsmålet som er stilt de to siste årene er noe mindre avgrensende ved at tidsaspektet for når betalingen skal foregå er tatt bort. Endringen medfører at flere kan svare ja ved at du ikke må starte betalingen neste måned som det første spørsmålet forutsetter. Det var ingen signifikant forskjell mellom 2011 og 2012 målingene som tyder på at endringen av spørsmålsformulering ikke påvirker resultatet. I perioden 2007 til 2013 har det vært derimot vært en signifikant oppgang i andel som benytter seg av kredittkort fra 41 prosent til 70 prosent.

Figur 3-5: Andel blant dem med 2 millioner eller mindre i husholdningsinntekt som har brukt kredittkort i løpet av de siste tolv månedene. 2007: N=1829, 2009: N=998, 2011: N=1114, 2012: N= 2137, 2013: N = 1995.

Kredittkortgjeld er dyrt når den først begynner å løpe. Dersom hele kredittkortregningen betales innen fristen, gir imidlertid kredittkortene mulighet til «gratis» kreditt i en kortere periode. Kunder som nedbetaler hele kredittkortgjelden kalles ofte for bekvemmelighetsbrukere. Når en snakker om kredittkortgjeld er det imidlertid de personene som ikke nedbetaler hele kredittkortregningen som er av interesse. Det er denne gruppen som er henvist til å benytte en meget kostbar form for kreditt og som potensielt er i en meget risikoutsatt posisjon hvis de ikke disponerer andre former for økonomiske buffere. Figur 3-9 illustrerer utviklingen i perioden 2007 – 2013.

Figur 3-6: Andel blant dem som betalte med kredittkort og som betalte bare et avdrag og ikke hele summen når de mottok kredittkortregningen. 2007: N = 782, 2009: N=403, 2011: N=627, 2012: 1410, 2013: N = 1367.

I perioden 2007 til 2012 økte andelen som betalte kun et avdrag, $p < .05$ (t-test). Det var ingen signifikant endring fra 2012 til 2013.

4 Tilbakevendende betalingsproblemer

I dette kapitlet er fokuset på utbredelsen av tilbakevendende betalingsproblemer blant norske husholdninger. Hvilke faktorer som kan ha betydning for sannsynligheten for å få betalingsproblemer blir undersøkt. SIFOs definisjon av betalingsproblemer avgrenser seg ikke til gjeldsproblemer, men inkluderer også problemer med å betale forfalte regninger. For det andre ses dette i forhold til alle husholdninger, ikke bare dem som har boliglån. For å kunne sammenligne funnene fra denne undersøkelsen med tidligere studier er studenter, hjemmeboende barn og de med inntekt over 2 millioner ekskludert.

4.1 Anslag for betalingsproblemer

SIFO har målt omfanget av betalingsproblemer gjennom spørreundersøkelser til et utvalg av norske husholdninger siden 1985. Spørsmålsformuleringen og innsamlingsmetoden har imidlertid blitt endret noe underveis. Dette medfører at funnene ikke direkte kan sammenlignes. Kort oppsummert kan utviklingen i betalingsproblemer blant norske husstander i perioden 1985 – 2003 beskrives på følgende måte. I 1985 ble omfanget av betalingsproblemer estimert til 6 prosent. På slutten av 1980-tallet steg andelen kraftig. Den høyeste målingen var i 1991 hvor 13 prosent av husholdningen hadde betalingsproblemer. Senere på 1990-tallet stabiliserer andelen seg rundt 8-10 prosent, et betydelig høyere nivå enn i 1985. I 2003 ble det målt en andel på 8 prosent.

Fra 2005 til 2009 har data vært samlet inn gjennom telefonintervjuer (CATI), og følgende formulering vært benyttet:

Har det i løpet av det siste året hendt at ditt hushold ikke har penger til å betale regninger eller lån ved absolutt siste forfall? Ja/Nei/Vet ikke

Hvis ja: *Har dette forekommet «en sjelden gang», «av og til» eller «ofte»?*

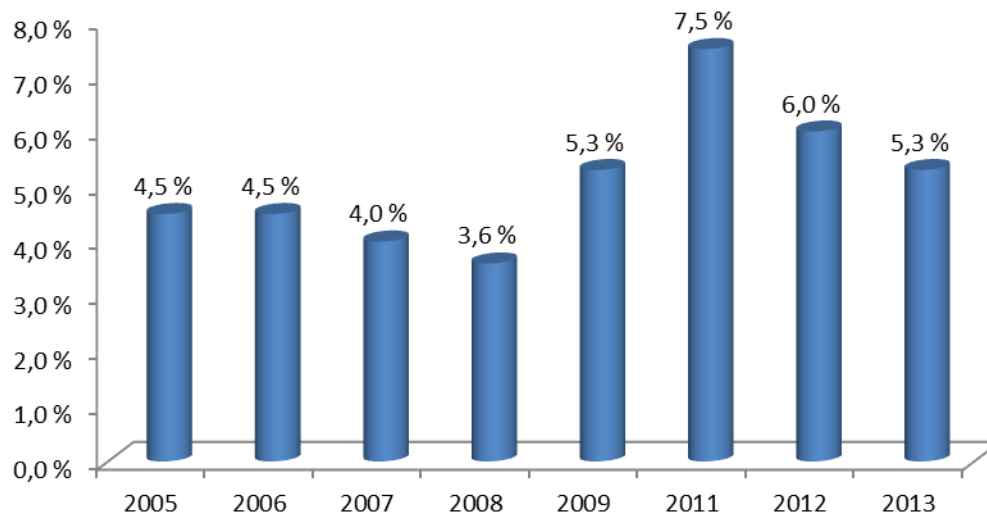
I 2011, 2012 og 2013 ble følgende formulering vært benyttet:

Har det i løpet av det siste året hendt at husholdet ditt ikke har penger til å betale regninger eller lån ved absolutt siste forfall? Ja/Nei/Vet ikke

De som svarte ja fikk følgende oppfølgings spørsmål: *Hvor sjelden eller ofte har betalingsproblemene forekommet? En sjelden gang/Av og til/Ofte/Vet ikke.*

De som oppga «av og til» eller «ofte» på oppfølgingsspørsmålet ble definert som husholdninger med tilbakevendende betalingsproblemer. En diskusjon av og begrunnelse for denne og tidligere definisjoner finnes i Poppe (2006).

Utviklingen i andelen av norske husholdningers med tilbakevendende betalingsproblemer er illustrert i figur 4-1.

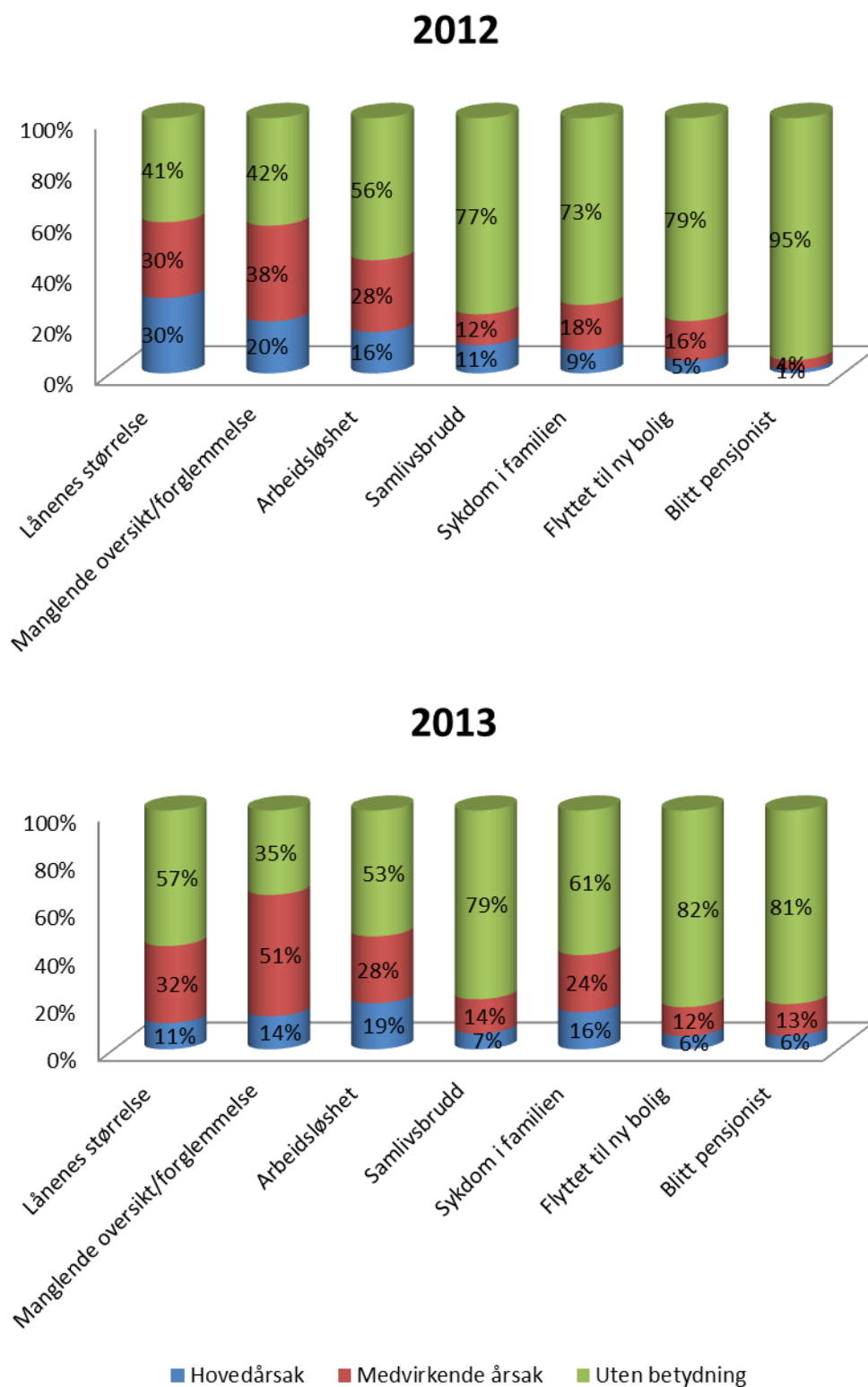
Figur 4-1: Andel husholdninger med tilbakevendende betalingsproblemer de siste 12 månedene. 2005 (N=1011), 2006 (N=833), 2007 (N=1732), 2008 (N=947) og 2009 (N=787). 2011 er gjennomsnittet fra SIFO-surveyen 2011 (N=976) og Dugelighetsundersøkelse (N=1807) (Poppe, 2011)) sig $p < .05$ mellom 2009 og 2011. 2012 (N=1838) sig $p < .05$ mellom 2011 og 2012 (ikke sig fra 2011 7,5 prosent til 6 prosent). 2013 (N = 1729). Vet-ikke ekskl.

Problemomfanget ble målt til 4,5 prosent både i 2005 og 2006. De laveste målingene ble rapportert i 2007 og 2008, henholdsvis 4 og 3,6 prosent. Estimert for 2009 steg til 5,3 prosent. Denne økningen er ikke statistisk signifikant. I 2011 gjennomførte SIFO to web-baserte undersøkelser hvor spørsmålene knyttet til betalingsproblemer ble stilt. I SIFO-surveyen var det 8,1 prosent som hadde tilbakevendende betalingsproblemer. I den andre var betalingsproblemer estimert til 6,8 prosent (Poppe, 2011). Gjennomsnittet fra disse to undersøkelsene anslått på at 7,5 prosent av norske husholdninger hadde et tilbakevendende betalingsproblem i 2011. I 2012 var andelen med tilbakevendende betalingsproblemer redusert til 6 prosent. Reduksjonen fortsatte til 5,3 prosent i 2013 undersøkelsen.

De lave målingene i perioden 2005-2008 kan skyldes de gode økonomiske tidene i Norge som ga et historisk lavt nivå når det gjaldt tilbakevendende betalingsproblemer i husholdningene. I 2009 hadde vi finanskrisen. Etter dette steg andelen med tilbakevendende betalingsproblemer, men har nå flatet ut. Det er betryggende at SIFOs indikator er tilstrekkelig følsom til å fange opp de gryende endringene i husholdningenes betalingsituasjon.

4.2 Egenrapporterte årsaker til betalingsproblemer

I prinsippet er det tre forhold som kan føre folk inn i betalingsproblemer, det er for mye gjeld i forhold til inntekt, det er livsbegivenheter, og det er livsrelaterte forhold. I SIFO surveyen i 2012 og 2013 ble informantene spurt om å oppgi årsakene til betalingsproblemene, figur 4-2. I begge målingene var de to vanligste årsakene til selvrapporterte betalingsproblemer var lånenes størrelse og manglende oversikt. Det er mange som kan ha pådratt seg for mye gjeld i forhold til inntekten. Manglende oversikt over økonomien kan relateres til dugelighet hos en eller flere medlemmer av husholdet. Dette kan også henge sammen med manglende kunnskap om økonomi, noe som er vist tidligere av Poppe (2012). Den tredje vanligste årsaken var arbeidsløshet. Deretter fulgte sykdom i familien og samlivsbrudd. I 2013 var det en større andel som oppga at overgangen til å bli pensjonist var en årsak til betalingsproblemene enn i 2012. Det var kun en person som oppga *ulykker/naturkatastrofer* som hovedårsak til betalingsproblemene i begge målingene. Den viser vi derfor ikke i figurene.

Figur 4-2 Årsaker til betalingsproblemer i 2012 (N = 94) og 2013 (N=89) ¹⁴.

¹⁴ Spørsmålsformulering: Her følger noen av de vanligste årsakene til man kommer i betalingsproblemer. Er disse hovedårsak, medvirkende årsak eller uten betydning for betalingsproblemene i husholdet ditt? Manglende oversikt, Sykdom i familien, Arbeidsløshet, Samlivsbrudd, Blitt pensjonist, Flyttet til ny bolig, Lånenes størrelse, Ulykke/naturkatastrofe (svært få svarte dette), Annet

4.3 Hvordan løses betalingsproblemene?

Betalingsproblemer kan løses på en rekke ulike måter, tabell 4-1. Den vanligste løsningen var å *utsette eller unnlate å betale regningen*. Svært mange oppga at de *reduserte forbruket* slik at man på sikt fikk frigjort midler til å betale. En stor andel lånte penger fra ulike kilder (venner, familie, kredittkort, forbrukslån og banklån) for å betale. Deretter fulgte det å *bruke sparepenger* og få *hjelp av familie og venner*. En liten andel valgt å *selge eiendeler* eller å *arbeide overtid/ta en ekstra jobb*. Kun en respondent oppga at å *ha flyttet til en billigere bolig*.

Tabell 4-1: Løsninger på betalingsproblemene sist det skjedde (N = 84). Basert på tallene fra 2013 SIFO surveyen.

Hva gjorde du/dere for å få løse problemet sist dette skjedde?	Prosent
Utsatte eller unnlot å betale regninger	80,1 %
Reduserte forbruket	75,6 %
<i>Lån</i>	
Lånte/fikk penger/hjelp fra familie eller venner	59,7 %
Brukte kredittkort	41,6 %
Brukte kontokreditt	18,3 %
Lånte fra arbeidsgiver/ fikk forskudd på lønn	17,8 %
Tok opp forbrukslån	13,5 %
Tok opp banklån	5,2 %
Brukte sparepenger	54,0 %
Fikk hjelp fra familie/venner	52,1 %
Solgte eiendeler	36,5 %
Arbeidet overtid/ tok en ekstrajobb	30,8 %
Flyttet til billigere bolig	8,0 %

5 Konklusjon

Hensikten med dette notatet er først å kartlegge hvordan husholdningene finansierer sitt forbruk i 2013. Videre søker det å belyse i hvilken grad finansieringen påvirker risikoen for å få betalingsproblemer. Det statistiske grunnlaget for notatet er SIFO-surveyene gjennomført i perioden 2005 – 2013.

De økonomiske rammebetingelsene for norske husholdninger har endret seg betydelig de siste årene. Finanskrisen skapte en uro i norsk økonomi rundt 2009 hvor arbeidsledigheten steg svakt. De siste årene har ledigheten sunket igjen og ser ut til å stabilisere seg på under 3 prosent. Finanskrisen med etterfølgende realøkonomiske virkninger gjør at situasjonen fremover er noe mindre oversiktlig. Samtidig rammet ikke krisen Norge så hardt som land vi kan sammenlikne oss med.

Når det gjelder *generelle indikatorer på husholdningenes økonomiske situasjon* etter finanskrisen, opplever et stort flertall en stabilitet i både inntekt og utgifter. I perioden 2009 – 2013 har det vært en oppgang i antallet som opplever at deres inntekter og utgifter er stabile. På inntektssiden har denne veksten hovedsakelig oppstått som en konsekvens av at færre har opplevd en markant øking i inntektene. På utgiftssiden skyldes veksten at færre har opplevd at utgiftene har økt eller blitt redusert merkbart i løpet av det siste året.

Norske husholdningers investeringer og forbruk er i stor grad finansiert med lån og kreditt. Et klart flertall har et eller flere lån. Gjennomgangen av 2013 undersøkelsen tyder på at kjøp og oppussing av bolig/hytte hovedsakelig finansieres gjennom boliglån og rammelån. Bilkjøp blir finansiert med billån, rammelån og boliglån. Kredittkortgjeld stammer hovedsakelig fra kjøp av forbruksvarer og feriereiser. En rekke typer lån; rammelån, kredittkort, overtrekk og seniorlån, blir brukt som *ekstra buffer i tilfelle uforutsette utgifter*.

For de fleste husholdningene var boliglån den vanligste formen for kreditt og normalt sett den største gjeldsposten. Fra 2007 til 2013 har andelen som har billån falt fra 25 til 18 prosent. Gjeldsveksten er høy og økende blant husholdningene. En stor del av denne veksten skyldes at boligprisene, i løpet av de siste 25 årene, har økt 20 prosent mer enn lønnsveksten. I perioden 2004 og 2011 har det vært en vekst i andelen husholdninger som har mer enn tre ganger inntekt i gjeld, fra 10 prosent til 15 prosent. En rekke husholdninger har høy belåning i forhold til verdigrunnlaget. Det gjør disse husholdningene risikoutsatte, og dersom arbeidsledigheten og rentenivået stiger samtidig som boligprisene synker vil trolig flere husholdninger på sikt kunne få betalingsproblemer.

Husholdningenes bekymringer knyttet til lån og kreditt henger i stor grad sammen med antall lån de har og hvorvidt de har pådratt seg forbrukslån og kredittkortgjeld. I perioden 2007 – 2011 var det en oppgang i andelen husholdninger som oppga å ha forbrukslån, fra 12 til 20 prosent. Fra 2012 til 2013 var det en nedgang i andelen enkelt personer som oppga å ha forbrukslån, fra 14 til 7 prosent. I perioden 2007 – 2013 har andelen husholdninger som har brukt kredittkort økt fra 41 til 70 prosent. Det har også vært en økning i andelen som har pådratt seg kredittkortgjeld i denne perioden fra 21 til 26 prosent. Andelen husstander med selv-

rapporterte betalingsproblemer var i perioden 2005 – 2008 på et relativt lavt nivå, 3,6 – 4,5 prosent. Etter finanskrisen økte andelen til 5,3 % i 2009 og 7,5 % i 2011. De to siste årene har andelen sunket til henholdsvis 6 % og 5,3 % i 2012 og 2013. Nivået er lavere enn det som har vært målt i SIFO sine undersøkelser fra 1990-tallet.

Den økonomiske situasjonen til norske husholdninger er ikke alarmerende, men den økonomiske utviklingen framover blir avgjørende. SIFOs tall viser at enkelte grupper er mer risikoutsatte enn andre. Dette gjelder først og fremst yngre husholdninger med høy gjeld og lav inntekt. Nivået for betalingsproblemer kan øke dersom de økonomiske rammebetingelsene for husholdningene i form av arbeidsledighet, rentenivå og boligpriser går i negativ retning. Foreløpig lettes situasjonen for husholdningene ved at rentenivået er svært lavt. Et annet moment er den sterke veksten i kredittkortbaserte lån.

Litteratur

- Calder, L. (1999). *Financing the American dream: a cultural history of consumer credit*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Finanstilsynet. (2012). *Boligundersøkelsen 2012*. Oslo.
- Finanstilsynet. (2013). *Finansielt utsyn 2013*. Oslo.
- Lavik, R. (2013). *Husholdningenes økonomiske situasjon og betalingsproblemer i 2012: SIFO-survey 2012* (Vol. nr. 6-2013). Oslo: SIFO.
- Lavik, R., & Tufte, P. A. (2011). *Husholdningenes økonomiske situasjon 2011: betalingsproblemer i etterkant av finanskrisen* (Vol. nr. 12-2011). Oslo: SIFO.
- Poppe, C. (2006). *Husholdningens økonomiske situasjon 2006* (Vol. nr. 6-2006). Oslo: SIFO.
- Poppe, C. (2011). *Betalingsproblemer i norske hushold 2011*. Prosjektnotat nr 10 2011. Oslo: SIFO.
- Poppe, C., & Lavik, R. (2013). *Hvorfor øker antall gjeldsordningssaker i Oslo? Åpnede saker 1999 - 2011* (Vol. nr. 3-2013). Oslo: SIFO.
- Ramsay, I., Niemi-Kiesiläinen, J., & Whitford, W. (2003). Introduction. In I. Ramsay, J. Niemi-Kiesiläinen & W. Whitford (Eds.), *Consumer bankruptcy in global perspective* (pp. X, 368 s.). Oxford: Hart.
- Tufte, P. A. (2005). *Gjeldsordning som fortjent?: en studie av oppfatninger om rettferdige levekår under gjeldsordning* (Vol. nr 12). Oslo: Unipub.
- Tufte, P. A. (2007). *Husholdningens økonomiske situasjon 2007* (Vol. nr. 3-2007). Oslo: SIFO.
- Tufte, P. A. (2009). *Husholdningenes økonomiske situasjon 2009: betalingsproblemer ved finanskrisens begynnelse* (Vol. nr. 6-2009). Oslo: SIFO.